

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З КУРСУ «ФІЛОСОФІЯ»
ДЛЯ БАКАЛАВРІВ УСІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗНТУ
УСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ**

2019

Методичні рекомендації для самостійної роботи з курсу «Філософія» для бакалаврів усіх спеціальностей ЗНТУ усіх форм навчання // Укл.: І.М.Бондаревич, – Запоріжжя: ЗНТУ, 2019. – 38 с.

Рекомендації містять питання для роздумів, завдання з роботи з цитатами та контрольні питання з кожної теми курсу «Філософія».

Укладач: І.М. Бондаревич, доцент, к.філос.н.

Рецензент:

І.С. Рижова, проф., д.філос.н.

Відповідальний за випуск:

О.В.Бондаренко, професор, д. філос.н.

Затверджено
на засіданні кафедри філософії
Протокол № 5 від 30.01.19 р.

Рекомендовано
до видання НМК
Електротехнічного факультету
Протокол № 7 від 21 лютого 2019р.

ЗМІСТ

Тема 1. Вступ до філософії.....	4
Тема 2. Філософія Стародавнього Сходу.....	7
Тема 3. Антична філософія.....	13
Тема 4. Середньовічна філософія.....	15
Тема 5. Філософія доби Відродження.....	20
Тема 6. Філософія Нового часу і Просвітництва.....	27
Тема 7. Німецька філософія другої пол. XVIII – першої пол. XIXст.....	30
Тема 8. Філософські колізії другої половини XIX-XXст.....	32
Тема 9. Українська філософія.....	35
Список використаних першоджерел.....	38

ТЕМА 1. ВСТУП ДО ФІЛОСОФІЇ

Філософія як фундаментальне знання. Особливості сучасного етапу еволюційного розвитку людини. Філософія і світогляд. Філософія, міфологія, релігія, наука. Філософія і ідеологія.

Питання для роздумів.

Сформулюйте найзагальніші питання, що турбують мислителів всіх часів.

Поясніть зв'язок між світоглядом і філософією.

Наведіть приклади наявності міфологічного, релігійного і філософського у світогляді сучасної людини.

Чому міфологія передує філософії?

Чи може бути філософом молода особа?

Сформулюйте призначення філософії.

Чи потрібна філософія інженеру?

Наведіть приклади відомих вам історичних постатей, яких би ви могли б назвати філософами. Поясніть свій вибір.

Наведіть приклад якого-небудь відомого Вам міфу про створення Світу і спробуйте виявити його філософський зміст.

На прикладі якоїсь відомої Вам релігійної системи спробуйте показати, що релігія є форма світогляду.

По відношенню до кого: окремої людини, суспільства, людства в цілому або стосовно всіх цих суб'єктів філософія виконує свою світоглядну функцію?

Чи має філософське знання практичну цінність? Якою б не була Ваша відповідь спробуйте її обґрунтувати?

Філософи вважають, що привід для філософствування може виникнути у будь-якої людини в будь-який момент її життя.

Спробуйте перевірити це твердження: опишіть типовий день Вашого життя і спробуйте знайти ті моменти (події, спостереження тощо), які можуть стати поштовхом для філософських роздумів.

Робота з цитатами.

Завдання 1.1 Г.Гегель стверджував: «Філософія – це квінтесенція історичної епохи». Й.Гете писав «Сутне на розум не ділиться без залишку». Ларошфуко зауважував: «Філософія легко торжествує над стражданнями минулими і майбутніми, але справжні страждання торжествують над нею». Данте Аліг'єрі думав, що «існує тільки одна велика мета і велика надія – визволити людей з безодні

бідувать і привести їх до щастя». Сенека зазначав: «Наука про добро і зло, яка тільки одна і становить предмет філософії». Т.Гоббс дотримувався думки: «Філософія є пізнання, що досягається завдяки правильному міркуванню». М.Хайдеггер зазначав: «Предмет філософії – це знання про сутність суттєвого, «суттєве знання». А.Камю уточнював: «Головне питання філософії – це питання про те, чи варто людині жити».

Що постає предметом філософії на думку кожного з авторів висловлювань? Як ви розумієте ці вислови?

Завдання 1.2 Середньовічний візантійський філософ Іоанн Дамаскін ще у VIII столітті нашої ери в книзі «Джерело знання» дав 6 визначень філософії. Зазначте, яке з них найближче до сучасного розуміння і поясніть свій вибір.

Філософія – є пізнання суцього і його природи.

Філософія – є пізнання речей духовних і матеріальних.

Філософія – є роздуми про смерть.

Філософія – є уподібнення Богу.

Філософія – є цариця знання, наука всіх наук, що вміщає всі пізнання світу.

Філософія – є любов до Бога як істинної премудрості.

Завдання 1.3 Охарактеризуйте особливості філософського знання за поданим уривком з твору Бертрана Расела: «Філософія як і будь-які інші дисципліни спрямована до знань. Знання, якого вона прагне обґрунтовує єдність і систему сукупності наук, воно є результатом критичного осмислення наших переконань, забобонів, поглядів. Хоча таки ми не беремося стверджувати, що філософія успішно впоралась із своїм завданням, надавши конкретні відповіді на свої запитання. Наприклад, математик, чи історик, чи будь-який інший вчений, розповідатиме про сукупність відкритих його наукою істин стільки, скільки ви погодитесь його слухати. Але на це ж саме запитання філософ, якщо буде щирим, мусить зізнатися, що його наука не досягла *таких конкретних* результатів як інші галузі знань.

Філософію маємо вивчати не сподіваючись отримати визначені відповіді, бо будь-яка з таких відповідей не є істиною; але скоріше самі запитання дають свободу нашій уяві про те, що можливо, зміцнюють нашу інтелектуальну потенцію, усувають догматичну впевненість, яка заважає розуму зайнятися творчістю; перш за все, філософію треба вивчати за Велич Всесвіту, який вона споглядає; за

звеличений нею наш Дух, завдяки якому ми і знаходимо гармонію зі світом, що сама є найвищим здобутком Духу.

Завдання 1.4 Визначте гатунок філософського знання? Обґрунтуйте відповідь за цитатою Макса Шелера: Перший вид знання, знання заради здобутків і панування, прислуговує нашій можливій технічній владі над природою, суспільством, історією. Це знання специфічних позитивних наук, на якому і зіждеться вся наша західна цивілізація. Найвища мета такого знання – пошук, усюди і наскільки можливо, законів просторо-часового зв'язку навколишнього світу. Другий різновид можливого для нас знання – це розуміння тієї фундаментальної філософської науки, яку Аристотель визначав як «першу філософію», науку про способи буття і сутнісну структуру всього існуючого. Це сутнісне знання є прямо протилежним знанню заради влади.

Завдання 1.5 Що є спільного у висловлюваннях обох філософів? Дайте відповідь, спираючись на міркування Артура Шопенгауера та Ф.Ніцше.

А.Шопенгауер: «Займатися справою треба заради неї самої, інакше вона не заладиться, бо омріяна користь завжди є небезпечною для вільної думки. Тому, про це свідчить історія літератури, усе гідне потребувало багато часу для визнання, особливо якщо мало повчальний, а не розважальний характер; а поки у променях слави вигрівалася омана. Адже поєднати справжню справу з її удаванням важко, якщо не зовсім неможливо. В тому і є закляття світу злиднів і потреб – все має служити і підкорятись їм, тому і неможливо, щоб в ньому квітло і розжеврювалось яесь благородне і звеличене поривання до істини і світла. Більш того, якщо у супереч всьому таке устремління все ж таки ствердиться і, таким чином виявить себе, то відразу його опанують матеріальні інтереси, особисті цілі, щоб перетворити його на своє знаряддя чи власну маску. Тому після того, як І.Кант повернув філософії суспільне визнання, вона швидко стала інструментом певних цілей: державних – зверху, особистих – знизу; правду кажучи, не вона, а її близнюк, з яким її плутають. Дивуватись тут не має чому, важко навіть уявити, наскільки більше людей, що за своєю природою здатні прагнути лише до матеріального, а не до будь-чого іншого і, навіть, не здатні усвідомити, що існують принципово інші цілі. Тому устремління виключно до істини занадто високе і незвичне, щоб очікувати його від багатьох, чи принаймні від деяких.

Ф.Ніцше: «В решті решт, все так і має бути як воно є – великі речі залишаються для великих людей, безодні – для глибоких, тендітність і здригання жаху – для чутливих, а все рідкісне для виняткових».

Завдання 1.6 Як ви розумієте думку Ф.Ніцше: «Треба бути морем, щоб прийнявши до себе брудний потік не стати нечистим»?

Завдання 1.7 Як ви розумієте думку Ф.Ніцше: «Людина має бути подолана». Чи може філософія посприяти людині в цій справі?

Завдання 1.8 Знайдіть близькі за змістом речення: «Стовсно ж повчань, яким світ має бути, додамо те, що філософія завжди спізнюється. В якості думки про світ, вона з'являється лише після того, як дійсність майже сформувалась і сягнула свого завершення. Коли філософія починає малювати сірою фарбою по сірому, тоді певна форма життя старіє, але сірим по сірому її не повернути до життя, можливо тільки збагнути, що сова Мінерви рушає в політ лише в сутінках».

Контроль знань

Охарактеризуйте структуру філософії як систему знань.

Які питання відносять до кола філософських проблем?

Що становить предмет філософії?

Охарактеризуйте історичні типи світогляду.

Обґрунтуйте функції філософії.

ТЕМА 2. ФІЛОСОФІЯ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Проблема пізнання в філософії Стародавніх Індії і Китаю: підходи до осягнення світу і людини. Співвідношення теоретичного і практичного, досвідного і раціонального пізнання.

Питання для роздумів

Чим пояснити безліч духовних практик на Сході?

На яких особливостях людського ества ґрунтуються індійські духовні практики?

Чим Брахман відрізняється від брахмана?

Філософські основи йоги.

Прокоментуйте той факт, що розвиток ортодоксальних філософських шкіл Стародавньої Індії відбувався одночасно з розвитком неортодоксальних?

Яка ідея у буддизмі відкриває для людини можливість гармонії ще за життя?

Спробуйте скласти загальний образ стародавньої індійської філософії. Опишіть його.

Модель суспільства у Конфуція. Поясніть переваги принципу-держава – це велика родина.

Охарактеризуйте відношення людина-Природа у Східній філософії.

Робота з цитатами.

Завдання 2.1 Складіть своє уявлення про призначення людини і її місце в світі з твору Бхагавад-Гіта:

Бхагавад-Гіта ПІСНЯ ТРЕТЯ КАРМА-ЙОГА
 ...Не мучся бездією, сповною призначене сміло,
 В бездії не зможеш своє спорожнити навіть тіло.
 Те діло, яке не для жертви, – для світу, – мов пута.
 Тож, Арджуно, діло верши, але серцем розкутим.
 Всевишній сказав, сотворяючи жертву й людину:
 Плодіться, нехай вас утіха веде безупину.
 Приносьте офіру богам, і віддячать боги вам,
 Приймаючи жертву, вони повертають борги вам.
 Приймаючи офіру, шлють благо всім сили небесні,
 Хто даром за дар не віддячив, той злодій без честі.
 Очиститься кожний, хто рештки збирає жертovní,
 Той грішний, у кого для себе лиш горщики повні.
 Від їжі істоти ростуть, ну а їжа – із хмари,
 Дощ виник від жертви, а жертва з'явилась із карми.
 Знай, карма – від Брами, з нетлінного виник той Брама,
 Він міститься в жертві, яка обернулась дарами.
 А хто не дає кружеляти одвічному колу,
 Даремно на світі живе, непотрібний нікому.
 А кожний, хто сповнений Атманом, радість пізнає,
 Хто спокій знайшов у душі, той турботи не знає.
 У кого своя до мети простелилась дорога,
 Йому не потрібна в житті нічия допомога.
 Хто сміло береться за діло й призначене чинить,
 Хто пристрасті власні долає – досягне вершини.

...Промовив тут Арджуна: «О, просвіти мене, Боже:
 Хто всупереч волі схилити на гріх мене може?»

Почув він: «То гнів, що усе спопеляє до решти,
 То пристрасть, то страх, то твоє честолюбство, нарешті.
 Як димом вогонь, як залізне люстерко - іржею,
 Як зародок плівкою – світ оцей вкритий іржею.
 Гнів – мудрості ворог, що досі у безвість не канув,
 Вогонь ненаситний в одежі одвічного Ками.
 Чуття, манас, буддхі (свідомість) гніздом його звуться;
 Знання заслонивши, він дуриє втілених заблудших.
 Якщо ти зумієш свої почуття подолати,
 То й того, що розум затьмарює, вб'єш супостата.
 Могутня є сила чуттів, але розум – над нею,
 Над розумом — вічна душа, а Господь – над душею.
 До нього прямуй і ділами своїми й думками,
 І лихо здолаєш в особі звабливого Ками».

Завдання 2.2 Визначте спрямованість філософії буддизму з притчи Мілінда-Паньхо:

Немає постійної тотожності в однієї й тієї ж особи. Цар Мілінда спитав:

— Преподобний Нагасено! Той, хто постає, чи той самий він, чи інший?

Преподобний відповів:

— Ні, він не той самий і не інший.

— З'ясуй це порівнянням.

— Як ти гадаєш, великий царю, коли тепер ти дорослий, то хіба ти той самий, що був тоді, коли був ніжним хлопчиком чи дитинчам, що дригає ніжками?

— Ні, преподобний, я був один, коли був ніжним хлопчиком чи дитинчам, що дригає ніжками, і інший тепер, коли дорослий я.

— А коли так, великий царю, немає в тебе ні матері, ні батька, ні вчителя, ні навчання, ні виховання, ні мудрості. Адже, великий царю, хіба мати зародка є інша, ніж мати дитини й дорослої людини? Хіба той, що вчився, є іншим, коли вже навчився? Хіба той, що зробив злочин, є іншим, коли йому за це відтято руки й ноги?

— Ні, преподобний. Але що ти мені скажеш?

Преподобний мовив:

— Великий царю, я й сам був колись ніжним хлопчиком, був дитинчам, що дригає ніжками, а тепер я доросла людина. Через зв'язок із тілом всі ці стани складають єдність...Отже, великий царю, така

сама й безперервність явищ. Одне народжується, інше зникає; виникає ні попереднє, ні наступне; тому й людина не є ні тим самим, ні іншим; так виникає безперервність явищ.

— Ще раз з'ясуй це, навівши якое порівняння.

— Великий царю, коли свіже молоко згодом перетворюється на вершки, а вершки на масло, а масло на топлєне масло, хіба можливо, великий царю, все чітко відокремити?

— Ні, преподобний, все це виникає через безперервний зв'язок.

— Отак, великий царю, виникає і послідовність явищ. Одне народжується, інше зникає; не виникає ні попереднє, ні наступне; тому й людина не є ні тим самим, ні іншим; так доходить вона останнього ступеня свідомості.

— Ти мудрий, о Нагасено!

Завдання 2.3. Про які принципи буття говорять Лао-цзи у творі «Дао де цзин»:

§2. Коли всі у Піднебесній дізнаються, що прекрасне є прекрасним, з'являється потворне. Коли всі дізнаються, що добре є добрим, виникає зло. Ось чому буття і небуття породжують одне одного, важке і легке створюють одне одного, довге і коротке взаємно співвідносяться, високе і низьке взаємно визначаються, звуки, зливаючись, переходять у гармонію, попереднє і наступне йдуть слідом одне за одним... (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§22. У давнину казали: «Збиткове стає досконалим, криве - прямим, порожнє - повним, старезне замінюється новим; прагнучи малого, досягаєш великого; прагнення отримати велике призводить до омани». (Лао-цзи «Дао де цзин»)

Завдання 3. Яким чином на думку Лао-цзи протилежності перетворюються одне в одне:

§63. ...Значне складається з малого... Подолання важкого починається з легкого, здійснення великого починається з малого, бо у світі складне створюється з простого, а велике - з малого. Тому досконаломудрий починає не з великого, і саме цим він здійснює велике. Хто багато обіцяє, той не заслуговує на довіру. Де багато легких справ, там безліч важких... (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§64. Те, що спокійне, легко зберегти. Те, що ще не виявило ознак, легко спрямувати. Те, що слабке, легко розділити. Те, що дрібне, легко розсіяти. Дію треба розпочинати з того, чого ще немає. Наведення ладу слід починати тоді, коли ще не настала розруха. Бо

велике дерево виростає з малого, дев'ятиповерхову вежу починають зводити зі жменьки землі, подорож у тисячу лі (одиниця довжини) починається з одного кроку. (Лао-цзи «Дао де цзин»)

Завдання 2.4 Лао-цзи старанно виводить власне розуміння принципів світу, немов дбайливий художник вимальовує свою картину. Справа в тому, що людина за розсудом мислителя має жити за принципами світу. Це означає бути природним. Як земля і небо надають однакову можливість всім істотам жити, так і людині треба зрозуміти об'єктивний хід подій, тоді її діяльність буде діяльністю без зусиль. За допомогою цитат поясніть як треба діяти без зусиль.

§73. Небесне дао не бореться, але вміє перемагати. Воно не говорить, але вміє відповідати. Воно само приходить. Воно спокійне і вміє правити (речами). Тенета природи густі й нічого не пропускають. (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§10. Створювати і виховувати існуюче, створюючи, не володіти (тим, що створено); надаючи руху, не докладати до цього зусиль; керуючи, не вважати себе володарем... (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§22. Досконаломудрий... нічому не протидіє, тому він не переможний у Піднебесній (Лао-цзи «Дао де цзин»)

§68. Розумний полководець не буває войовничим. Умілий воїн не буває гнівним. Той, хто вміє перемагати ворога, не нападає. Той, хто вміє правити людьми, не зневажає себе. Це я називаю де, яке уникає боротьби. Це сила в управлінні людьми. Це значить жити у відповідності до природи і давнього початку (дао). (Лао-цзи «Дао де цзин»).

Завдання 2.5 З поданих уривків з'ясуйте: людина Конфуція – це особистість для себе чи для суспільства?

«Учитель спитав: «Ю, чи чув ти про шість людських вад, про які мовиться у шести фразах? ...Сідай, я розповім: Любити людинолюбство і не любити навчання. Вада в тому, що це веде до тупості. Любити мудрість і не любити навчання. Це призводить до саморозпорошення. Любити правдивість і не вчитися. Ця вада призводить до того, що правда йде на шкоду самому собі. Любити прямоту і не вчитися. Це призводить до грубості. Любити мужність і не любити навчання – прямий шлях до розпалення заворушень. Любити твердість і не навчатися. Вада в тому, що це призводить до впертості». (Конфуцій. Лунь-юй. Розділ «Вей лін-гун»).

«Благородна людина до всього ставиться згідно з обов'язком; діє за ритуалом, у словах - стримана, у вчинках - правдива... (її) непокоїть те, що вона не має здібностей, а не те, що інші про неї знають... (Вона) засмучена тим, що після смерті можуть не згадати її імені... Благородна людина ставить вимоги перед собою, низька – перед іншими... Тримає себе стримано, але не вступає в суперечки, вміє бути в злагоді, але не у змові з іншими...» (Конфуцій. Лунь-юй. Розділ «Вей лін-гун»).

«Ті, що володіють вродженими знаннями, стоять найвище. За ними йдуть ті, що здобувають знання у навчанні. Далі йдуть ті люди, які приступають до навчання, зустрівши труднощі. Ті, хто зустрівся з труднощами, але не вчаться, стоять найнижче». (Конфуцій. Лунь-юй. Розділ «Цзи ші»).

Завдання 2.6 Пріоритет якого принципу існування держави висувають моїсти?

«Небо не хоче, щоб велике царство напало на мале... Небо бажає, щоб люди допомагали одне одному, щоб сильний допомагав слабшому, щоб люди вчили одне одного, щоб той, хто знає, навчав того, хто не знає, щоб майно розподілялося справедливо. Небо також бажає, щоб верхи сумлінно управляли державою, щоб у Піднебесній панував лад, а низи були старанними в ділах». («Мо-цзи» Розділ «Воля неба»).

Контролює знань

Яким бачили світовий порядок стародавні індійці?

Яким чином ведична філософія обґрунтовує варнову структуру стародавньоіндійського суспільства?

Назвіть основні поняття староіндійської філософії.

За якою ознакою філософські школи Стародавньої Індії відносяться до ортодоксальних чи неортодоксальних.

Підсумуйте філософські ідеї неортодоксального напрямку (джайнізму, буддизму, та локаятіків).

Визначте специфіку конфуціанства.

Як конфуціанство обстоює існуючий в державі соціальний порядок.

Назвіть основні поняття філософської таких шкіл Стародавнього Китаю як даосизм та конфуціанство.

ТЕМА 3. АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ.

Становлення класичної парадигми пізнання в античній філософії. Онтологічна гносеологічна проблеми античної філософії: від Хаосу до Космосу. Проблема початку. Проблема людини.

Питання для роздумів

Чому на Вашу думку, Ксенофана вважають першим оригінальним грецьким мислителем?

З точки зору сучасної філософії, концепція апейрону Анаксимандра є найбільш цінною з усіх ідей представників Мілетської школи (вода Фалеса, повітря Анаксимена). Як Ви вважаєте, чому?

Софістика як феномен античної культури постала позитивним чи негативним явищем?

Яка з античних філософських шкіл подобається вам найбільше, чия концепція вбачається найбільш доречною та логічною? Чому?

Чому філософію еллінізму вважають періодом занепаду античної філософської думки?

Робота з цитатами.

Завдання 3.1 Як зазначає історик Костянтин Рижов, ще в 12 років майбутній імператор Марк Аврелій почав в усьому себе обмежувати. Його навіть не могли вмовити не спати на голій землі. Коли у 166 році майже всі племена сучасної Європи об'єднались проти Римської Імперії, імператор Марк Аврелій змішений був сам стати на чолі військового походу. В ході війни він більше трьох років провів в Карунтських горах, з великим трудом, переживши безліч хвороб, голод та нестатки. Цю війну він завершив гідно та з перемогою, причому в такий час, коли епідемії губили безліч люду: як військо гота к і мирного. На цю війну він витратив всю свою казну, але повернувшись до Риму не став гнітити провінції податками, а влаштував аукціон, з якого було розпродане все імператорське майно: золотий та хрустальний посуд, коштовності, прикраси тощо, навіть одяг дружини. Цей розпродаж тривав два місяці та наповнив казну так, що найзапеклішу на той час для риму війну з сарматами можна було продовжити навіть на їх землі та заснувати нові колонії за Дунаєм. Проте у 175 році в Єгипті спалахнув бунт і Марк Аврелій був змушений вирушити на південь задля того, щоб вгамувати його, а після цього він вдався до тривалої подорожі східними провінціями імперії. В результаті цієї подорожі він заразився чумою. Перед своєю

смертю він покликав друзів та спілкувався з ними, сміючись над марністю людських справ та виражаючи свою зневагу до смерті. Протягом всього свого життя він вирізнявся таким самовладанням, що ані радість ані горе ніколи не змінили виразу його обличчя. Йому щастило в справах, але не в сімейному житті. Так, коли у дитинстві помер його другий син, він тримав жалобу по ньому лише п'ять днів, а потім повернувся до державних справ. Прокоментуйте, як життєвий шлях і вчинки Марка Аврелія демонструють його відданість філософії стоїцизму?

Завдання 3.3 Визначте сутність філософії епікуреїзму з наступних висловлювань.

«Найстрашніше із нещасть – смерть – немає до нас жодного стосунку. оскільки коли ми є, вона ще відсутня, а коли вона приходиться – нас вже немає».

«Жодна насолода сама по собі не є злом, але засоби, що обрані для досягнення насолоди завдають значно більше клопоту, ніж задоволення».

«Краще з розумом бути нещасним, аніж без розуму щасливим».

«Природі варто подякувати за те, що вона потрібне зробила легким, а не потрібне важким».

«Ми цінуємо свій характер як свою власність, байдуже чи добрий він і чи поважається іншими. Так само необхідно цінувати і характер інших».

За свідченням Діогена Лаертія на вході до «Саду» – школи Епікура було написано: «Гість, тобі тут буде добре. Адже тут задоволення – найвище благо», а девізом Епікура було: «Живи усамітнено!».

Чи можливо з цих висловлювань зробити висновок, що, по суті, єдине питання, яке турбує Епікура – це етика?

Контроль знань

Якими були соціальні умови формування античної філософії на момент виникнення?

Яка проблематика цікавила філософів-досократиків? Які досократичні школи ви знаєте?

В якому напрямі Сократ змінив античну філософську проблематику?

Тезово зазначте основні положення концепцій Платона та Арістотеля.

Які школи періоду елінізму ви знаєте, назвіть їх представників. Що спільного і відмінного у світобаченні цих філософів.

ТЕМА 4 СЕРЕДНЬОВІЧНА ФІЛОСОФІЯ

Середньовічна релігійна філософія як формат класичного філософування. Реалізм і номіналізм. Методологічні засади томізму.

Питання для роздумів

В чому логіка зв'язку між античною і середньовічною філософською думкою (охарактеризуйте неоплатонізм як «місточок» між античністю і середньовіччям)?

Як Ви розумієте твердження: «Вірю тому, що абсурдно».

Яким чином філософія стала релігійною (початок середньовіччя)

Назвіть ключові питання середньовічної філософії.

Чим пояснити зміни розуміння любові (любов тілесна, платонічна любов, лицарська любов) за часи античності і середньовіччя?.

Яким бачиться вирішення проблеми людини у християнському віровченні.

Ставлення до природи в епоху Середньовіччя.

Охарактеризуйте співвідношення, спадковість і суперечності апологетики, патристики і схоластики.

Робота з цитатами.

Завдання 4.1 Як ви розумієте тезу апостола Павла: «Мудре цього світу є безумство перед Богом», бо «Бог обрав немудре світу, щоб посоромити мудре».

Завдання 4.2 Чому присвячений діалог мислителя з Філософією у творі Боеція «Розрада від філософії»? Чи близькі Вам такі думки?

...Він же, замість того, щоб добрих наділити приємним, злих – прикрим, часто навпаки – добрих вражає нещастям, якого вони не ждали, злих втішає щастям, якого вони ждали. Якщо тут не дошукатися причини, то хіба не назвеш усе те сліпою випадковістю?

...Походження всього сущого, розвиток усього, що підлегле змінам, що в той чи інший спосіб рухається, виводить свої причини, свій порядок і свої форми від незмінного божественного розуму. Із вершини своєї простоти, мов із якогось замку, він визначає розмаїття всього сущого. І те розмаїття, коли на нього дивитись у самій чистоті божественного розуму, називається провидінням. А коли те провидіння розглядати у його стосунку до всього того, чим божественний розум рухає, що він упорядковує, то воно, те провидіння, ще звичаєм стародавніх, названо долею. Проникнувши думкою в саму суть тих двох понять, неважко спостерегти різницю

між ними. Провидіння – це сам божественний розум, найвище начало, чільний розпорядник усього суцього: доля ж – це властивий мінливим речам розпорядок; за його допомогою провиджіння пов’язує все суще належним порядком.

Завдання 4.3 Прочитайте уривок твору Святого Августина «Сповідь» (Частина XXIII Природа часу. Гіпотези). Що таке час? Що є мірою часу? Які гіпотези наводить Августин щодо природи часу?

...А я, зі свого боку, прагну пізнати суть і дійсну природу часу, за допомогою якого ми вимірюємо оберти тіл, що, наприклад, дозволяє нам твердити, що цей час триває удвічі довше, ніж той. Бо ж питаю: оскільки днем називаємо не тривалість перебування сонця над землею, – на основі чого розрізняємо ніч і день, також цілий його обіг від сходу аж до сходу, на основі чого кажемо: «Стільки-то днів проминуло» (дні враховуються із своїми ночами, бо ж ночі скидаються з рахунку), оскільки, як бачимо, день виповнюється рухом сонця і його обігом від сходу й до сходу, – то що ж таке, ще раз питаю, день: сам, чи сама тривалість, у якій він відбувається, чи одне й друге разом? Отже, коли б для сонця вистачило однієї години, щоб воно пройшло свій шлях, то це був би «день». Отже, день – це тривання руху? Але ж, коли б час від одного сходу сонця до другого сходу дорівнював одній годині і, щоб створити день, сонцю треба було б повторити свої оберти двадцять чотири рази, то це не був би «день». Чи, може, час – це і тривання разом? Але ж тоді не можна було б сказати, що «день» – це коли б сонце зробило свій оберт за одну годину, і навіть тоді, коли б воно затрималося, щоб сплило стільки часу, скільки воно зуживає звичайно на свій повний оберт від ранку до ранку. Отже, я вже не буду питати, що таке «день», а що таке час, – той час, що є для нас мірою сонячного обігу. Хіба ми б не могли сказати, що сонце зробило цей оберт наполовину меншим, ніж звичайно, коли б воно зробило це протягом дванадцяти годин? А порівнявши ці обидва часи тривання, ми могли б стверджувати, що той час є «одиничний», а той «подвійний», хоча інколи обертання сонця від сходу до сходу тривало б протягом «одиничного» часу, інколи – протягом «подвійного». Отже, нехай ніхто не каже мені: «Час – це час небесних тіл»...Отже, я бачу, що час – це своєрідна протяжність. Але чи я це бачу, чи мені тільки здається, що я бачу? Ти, Світло, час у першій фазі діяльності? А щодо безформності цієї невидимої й неупорядкованої землі, то рахунок Ти провадив їй не за днями. Бо там, де немає ні форми, ні

ладу, нічого не приходить, нічого не проминає. І там, де цілком відсутня послідовність, немає ні протяжності, ні днів, ні чергування часів. Правдо, висвітлиш мені це!

В чому святий Августин вбачає природу зла?

Частина III Джерело зла і відповідальність людини. В чому джерело зла?

Однак я, хоча дотепер вважав і був твердо переконаний, що Ти недоступний для жодної скверни, зміни і будь-якої переміни, Ти наш Господь, Правдивий Бог, що створив не лише наші душі, а й наші тіла, і не тільки наші душі й тіла, а й усіх і вся, та все-таки питання про причину зла не було в моїх очах ані вияснене, ні розв'язане як слід. Хоч би яке було походження цієї причини, я бачив, що повинен так повести свої пошуки, щоб ця причина не змушувала мене вірити, що незмінний Бог підлягає зміні; бо інакше я б став тим, чого сам шукав. Мене піднімало до Твого світла хіба лиш те, що я був певен не так того, що живу, як того, що маю волю. Так само, коли я чогось хотів або не хотів, я був абсолютно певний, що це саме я хочу або не хочу, і мені ставало щораз ясніше, що саме в цьому причина мого гріха. А стосовно того, що я робив проти волі, то мені здавалося, що я піддавався чийсь дії, а не сам діяв, і я вважав, що це не вина, а кара. Коли ж я думав про Твою справедливість, то вже не вагався визнати, що Ти караєш мене справедливо. Однак згодом я знову повторював: «Хто ж створив мене? Чи ж добрий Бог, який є самою добротою? Звідки в мені береться бажання зла, а зовсім не бажання добра? Невже це для того, щоб я зазнав кари, на яку справедливо заслужив? Хто ж уклав це в мене, хто засіяв у мене те зерно гірчиці, якщо мене в цілому створив мій найсолодший Бог? Коли ж винуватець цього сатана, то звідки взявся сам сатана? Бо якщо внаслідок підступності і своєї волі ангел перемінився на сатану, то звідки зродилася в ньому ця зла воля, що перемінила його на сатану, коли його всього створив ангелом найкращий Творець?» Не раз і не двічі пригнічували й душили мене такі думки. Але все-таки я не скотився у прірву блуду, де «ніхто не сповідається Тобі», де воліють мати переконання, що радше Ти можеш піддатися злу, аніж його вчинить людина.

Так, я був переконаний, що Твоє творіння обмежене, сповнене Твоєї безконечності, і я повторював: «Ось Бог, ось його творіння; Бог добрий і набагато кращий за Свої творіння; а тому, що Він добрий. Він не міг створити їх іншими, як тільки добрими; ось як Він обіймає і

сповняє їх. Отже, де ж зло? Звідки ж воно походить? Як закрадається воно сюди? Який корінь його, який зародок? А може, зла взагалі не існує? І, може, тому ми боїмося його? Остерігаємося того, що не існує? А коли ми боїмося його без причини, то напевно сам страх – це зло, що даремно жалить і мучить наше серце; і зло стає тим більшим, чим менше в ньому причин для страху, а ми боїмося його. Отже, або існує зло, якого ми боїмося, або зло – це вже те саме, чого ми боїмося. Звідки ж походить зло, коли Бог, сам будучи добрим, створив усе добре? Правда, це Добро, найбільше й найвище, створило речі менш добрі за нього, однак і Творець, і створіння – усі разом добрі. Звідкіля ж береться зло? А може, та матерія, з якої Він створив ті твори, була зла, а Він, оформивши й упорядкувавши, може, залишив у ній щось зле, чого не перемінив на добро? Але чому ж? Хіба ж Він не мав сили? Він, Всемогутній, міг перетворити її й перемінити таким чином, щоб у ній не лишилося ні крихітки зла! Чому ж урешті саме з цієї матерії Він хотів зробити щось, а не міг ужити Своєї Всемогутності, аби знищити її зовсім? Чи ж могла б ця матерія існувати проти Його волі? А якщо вона була вічна, то чому дозволив їй існувати незмінною так довго, протягом проминаючих безконечних віків, і шойно так пізно рішився щось із неї зробити? Або якщо Він несподівано відчув волю робити щось, то чому не міг у своїй Всемогутності краще зробити так, щоб вона перестала існувати, а щоб тривав тільки Він Сам, Він, Добро абсолютно правдиве, найвище й безконечне? Або, якщо це не було добре і якщо б Він, будучи добрим, не створив і не заснував чогось доброго, то чи не мав би Він ту злу матерію усунути й знищити дотла, замінивши її доброю, з якої міг би створити все? Бо ж Він не був би Всемогутній, коли б не міг створити нічого без допомоги цієї матерії, якої Він Сам не створив.

Завдання 4.4 Що таке проблема теодицеї? Як вона розкривається в цитаті Татіана: «Бог був в началі всього, а начало – є розумна сила. Господь до створення світу був один, з ним існувало як розумна сила і саме Слово, що було в ньому. Волею його простої сутності зчинилося Слово і слово зчинилося не даремно – воно стає первонародженою справою Отця. Воно є начало світу. Це слово сотворило ангелів і людей, які є добрими, оскільки вільно не переступають волю Бога. Один з ангелів постав проти творця і став демоном, за яким послідувала частина ангелів, ставши демонами, які ввели долю, чужу справедливості. Внаслідок цього в світі стало гірше

жити. Свободна воля згубила нас: будши вільними, ми зробились рабами, продали себе через гріх: ми самі створили зло».

Завдання 4.5 Передумовою моральної поведінки людини Фома Аквінський вважає свободу волі – свободу вибору між добром і злом. Добро, на його думку, пов'язане з божественною благодаттю, благом. Зло – менш довершене благо, яке допускається Богом заради того, щоб в світі здійснились усі ступені довершеності. Кінцева мета людини і сенс її життя полягають у пізнанні, спогляданні та любові до Бога. Шлях до цієї мети переповнений випробуваннями, розум веде людину до морального порядку, який втілює божественний закон; розум показує, як треба вести себе, щоб досягти вічного блаженства і щастя. Порівняйте ці уявлення про розум із поглядами Тертуліанана. Хоч догматика та віровчення християнства залишаються незмінними, світогляд апологетики та схоластики суттєво різняться. В чому полягає дана відмінність?

Завдання 4.6 Розкрийте проблему універсалій та речей як філософську проблему загального та одиничного.

Завдання. 4.7 Іоганн Скотт Еріугена, прагнучи діалектично синтезувати протилежності, далеко відходить від ортодоксальних позицій щодо догмату творення, зближуючи творене і творця і вдаючись до пантеїзму. У душі неоплатонізму творення розглядається як сходження від вищого до нижчого, при чому видається, що якщо творення світу – це його гріхопадіння, то повергнення світу до Бога – спокутування. Виходить, все творене, індивідуальне, одиничне первинно має есхатологічну, кінцеву мету. Прокоментуйте від себе ці ідеї. Обґрунтуйте, чому Еріугена виступає як платонік та реаліст.

Завдання 4.8 Поясніть логіку розгортання філософського діалогу середньовіччя:

Вірю, бо абсурдно (Квінт Тертуліан)

Розуміння є винагородою за віру (Аврелій Августин)

Вірю, щоб розуміти (Ансельм Кентерберійський)

Розумію, щоб вірити (П'єр Абеляр)

Контроль знань

Часові межі середньовічної філософії

Роль вчень Платона і Аристотеля у формуванні середньовічної філософії

Що таке гностицизм та маніхейство? Їх представники та їх погляди.

Що таке аріанство?

Як ви розумієте таке положення апологетики як «примат віри».

Поясніть сутність середньовічного реалізму (Ансельм Кентерберійський).

Поясніть сутність середньовічного номіналізму (Росцелін).

Оцініть роль схоластики у становленні філософської думки.

Томізм - вчення Фоми Аквінського.

Особливості філософії середньовіччя.

Як змінюється в епоху середньовіччя у порівнянні з античною філософією висвітлення антропологічної проблематики? Чи можемо ми стверджувати, що у порівнянні з античністю світогляд отримав антропологічну спрямованість?

ТЕМА 5 ФІЛОСОФІЯ ДОБИ ВІДРОДЖЕННЯ

Пробудження пізнавальної активності. Основні риси філософії Відродження: антропоцентризи, індивідуалізм, гносеологізм, прагнення творчості.

Питання для роздумів

Що характеризує натурфілософію Відродження: геоцентризм чи геліоцентризм?

Дайте порівняльний аналіз понять «атеїзм», «теїзм», «пантеїзм», «деїзм».

Дайте порівняльний аналіз понять: «гуманізм», «індивідуалізм», «егоїзм».

Ми визначили середньовічний світогляд як антропологічний, але чи був він гуманістичним? Конкретизуйте зміни як відбулись у сприйнятті людиною світу і самої себе в епоху Ренесансу.

Як у філософії епохи Ренесансу у розумінні людини між собою співвідносяться антропоцентризм, гуманізм та індивідуалізм?

Робота з цитатами.

Завдання 5.1 Своє розуміння світу відомий філософ епохи Відродження М.Кузанський формулює таким чином: «Сказати, що кожне у кожному, значить те саме, що Бог через усе – в усьому і все через усе – в Бозі». «Бог є згорнутість всякого буття будь-якої існуючої речі і створюючи, він розгорнув небо і землю». Як ви охарактеризуєте дані світоглядні уявлення (матеріалізм, ідеалізм, дуалізм тощо)? Обґрунтуйте своє твердження.

Завдання 5.2 Перечитайте уривки твору Т. Компанелла «Місто Сонця» Яку думку маєте Ви щодо приватної власності і братерських відносин в суспільстві?

Ч е р н е ц ь. А тепер поясни, будь ласка, їхній устрій – установи, посади, обов'язки, виховання, спосіб життя, – що це таке: республіка, монархія чи аристократія?

Г е н у е з е ц ь. Народ цей прибув з Індії, втікаючи від навали монголів, що спустошили країну, а також від розбійників і гнобителів. На новому місці цей народ вирішив удатися до філософського способу життя на основі спільного володіння благами. І хоч спільність жінок не знайшла схвалення серед решти населення, у самому місті вона міцно утвердилась на тій підставі, що в них усе спільне. Розподіл усіх благ – у руках службовців, однак блага вважаються спільною власністю настільки, що ніхто тут не може собі нічого привласнити. Будь-яка власність, на погляд соляріїв, виникає й утверджується через те, що кожний з нас має власне житло, власну дружину і дітей. Звідси породжується себелюбство, бо, намагаючись здобути синові багатство й почесні та залишити йому в спадщину великий маєток, кожний з нас стає розкрадачем громадського добра. Багачеві й вельможі, звісно, нічого боятись, якщо ж людина слабка, бідна чи низького походження, то може стати скнарою, зрадником і облудником. Коли ж позбутися себелюбства, то залишиться тільки любов до громади.

Ч е р н е ц ь. Але в такому разі ніхто не захоче працювати, розраховуючи на те, що буде жити з праці інших; такий закид уже зробив Платонові Арістотель.

Г е н у е з е ц ь. Я не маю звички сперечатися, та все ж запевняю тебе, що вони палають такою любов'ю до батьківщини, яку годі собі уявити. Ця любов у них дужча, ніж у римлян, що, як відомо з переказів, добровільно йшли на смерть за батьківщину; дужча вона тому, що солярії в більшій мірі зреклися приватної власності. Щодо мене, то я переконаний: якби наших ченців і кліриків не спокушала до гріха жадоба почесей, то й вони б не розпаскуджувалися, не прагнули власності, а більше дбали про добро своїх ближніх.

Ч е р н е ц ь. Цю думку висловив, здається, святий Августин, та я вважаю, що дружба серед таких людей не може мати практичних виявів, оскільки вони не мають змоги робити одне одному взаємні послуги.

Г е н у е з е ц ь. Навпаки, для цього у них великі можливості. Щоправда, – і це варто підкреслити, – вони не мають потреби обмінюватись подарунками, бо кожен одержує все необхідне від громади, до того ж службовці пильно стежать за тим, щоб ніхто не одержував більше, ніж йому належить, і водночас щоб нікому не було відмовлено в найнеобхіднішому. А дружба в них виявляється на війні, під час хвороби, при змаганні в науках, коли вони допомагають одне одному і діляться знаннями; крім того, дружба в них знаходить вияв у похвалах, словах заохочення, взаємодопомозі при виконанні громадських обов'язків, взаємовиручці. Ровесники називають один одного братами, а молодших на двадцять два роки називають синами. Службовці пильно стежать, щоб ніхто нікого не скривдив, і щоб стосунки між людьми були істинно братські.

Які з перерахованих автором вимог до правителя Ви підтримуєте? Які вимоги додали б?

Г е н у е з е ц ь. ...титул **О** може дістати лише той, хто знає історію всіх народів, їхні звичаї, релігійні обряди, закони, устрій республік і монархій, життєпис законодавців і винахідників наук та ремесел, будову й історію неба та землі. Він повинен також знатися на всіх ремеслах (це нескладно, бо за якихось два дні завдяки практиці й малюнкам, що полегшують засвоєння того чи іншого ремесла, можна навчитись одного з них, не набуваючи, зрозуміло, великої вправності). Не менш важливо знати фізику, математику й астрологію. Знанню мов для кандидата на цю високу посаду не надається великої ваги, тому що в цій країні багато перекладачів, роль яких виконують граматиками. Зате конче потрібно для нього досконало опанувати метафізику й теологію, збагнути коріння, основи й суть усіх наук і мистецтв, подібності й відмінності між речами, збагнути необхідність, призначення й гармонію світу, міць, мудрість та любов божу, ступені буття та його відповідники в явищах небесних, земних, морських та божественних у такій мірі, в якій це доступно для смертного. Йому слід також вивчити твори пророків і астрологію. Таким чином, вони вже заздалегідь знають, хто стане **О**. Однак ніхто не може удостоїтися цієї почесної до того, як йому сповниться тридцять п'ять років. Ця посада лишається незамінною, поки знайдеться хтось мудріший від попередника та придатніший для керування країною.

Чи можуть мудреці добре правити?

Ч е р н е ц ь. Хіба може яка-небудь людина опанувати всі ці премудрості? Та й не здатний, по-моєму, керувати державою той, хто з головою поринув у науку.

Г е н у з е ц ь. Таке саме зауваження зробив їм і я, на що вони мені відповіли: «Ми, звичайно, певні того, що всебічно освічена людина мудро керуватиме державою, на відміну від вас, бо ви ставите на чолі уряду неуків, вважаючи їх здатними керувати тільки тому, що вони знатного походження або ж є обранцями панівної верстви. Наш **О** навіть при цілковитому браку досвіду в керуванні державою ніколи не стане ні мучителем, ні злочинцем, ні тираном саме через те, що наділений глибокою мудрістю. Щоправда, твій сумнів має сенс, але тільки для вас, оскільки ви вважаєте найвченішим того, хто краще знає граматику чи логіку. Арістотеля або якогось іншого автора. Для здобуття такої мудрості потрібна лише рабська пам'ять і марудна праця. Оволодіваючи такою мудрістю, людина тупіє, бо не намагається збагнути суть речей, а лиш засвоює книжні слова, тобто мертві знаки речей, що принижує душу. Як наслідок людина не здатна зрозуміти, яким чином бог керує світом, не знає звичаїв і законів, притаманних природі й різним народам. Цього не можна сказати про нашого **О**. Хіба спроможний оволодіти стількома мистецтвами й науками той, хто не вирізняється винятковим і всебічним обдарованням, отже, й неабиякою здібністю правити державою? А крім того, людина, що займається лише однією наукою, виявляє хист до однієї галузі знання, до того ж почерпнутої з книг, не знає як слід ні її, ні інших, прирікає себе на відсталість і зашкарублість. Це не загрожує людині з гнучким розумом, яка сприймає різноманітні знання і від природи здатна проникати в суть речей. Саме такий розум повинен мати наш **О**. Крім того, як сам бачиш, у нашому місті знання здобувають з такою легкістю, що учні за один рік досягають більших успіхів, аніж у вас за десять чи п'ятнадцять років. Можеш сам перевірити на наших дітях». Мене вразила слушність цих міркувань, до того ж я перевіряв знання дітей, які добре розмовляли моєю рідною мовою. Бо так у них водиться, що кожна трійка учнів повинна знати або нашу мову, або арабську, або польську, або якусь іншу. Дозвілля дітям влаштовують у такий спосіб, щоб, відпочиваючи від занять, вони збагачувалися новим умінням. З цією метою їх виводять загонами в поле - бігати, стріляти з лука та аркебузи, метати спис, полювати на диких звірів, розпізнавати трави, камені й таке інше, а

також вчитися хліборобства і тваринництва. Трьом співправителям Сонця належить опановувати лише ті науки, що стосуються підпорядкованих їм справ: потрібні кожному з них загальні знання вони здобувають у наочний спосіб, але свою науку знають до тонкощів і, природна річ, краще, ніж хто-небудь інший. Наприклад, Сила досконало вміє їздити верхи, шикувати військо, знається на побудові табору, виготовленні всілякої зброї і військових машин, володіє військовими хитрощами і взагалі всією військовою справою. Проте ці співправителі неодмінно повинні бути й філософами, істориками, політиками та фізиками.

Чи погоджуєтеся Ви з визначеною автором причиною існування зла? Г е н у е з е ц ь. Вони глибоко впевнені, що в світі дедалі більше панує неправда; що люди вже не керуються світлими і високими пориваннями; що чесні люди зазнають переслідувань і їх зневажають; що мало не скрізь при владі стоять негідники. ...Гадають також, що від батьків до дітей переходить у спадщину скоріше тяжка кара за провину, ніж сама провина. З іншого боку, відповідальність за провини синів падає на батьків через те, що вони легковажно поставились до дітородіння і зробили це у невідповідний час та в невідповідному місці, занедбали справу виховання дітей, погано вчили їх і наставляли. Тим-то солярії величезну увагу приділяють дітородінню й вихованню, виходячи з тої точки зору, що вина і кара як батьків, так і дітей обертається лихом для всього суспільства. Доводять, що в наш час усі держави потрапили в скруту. Але, що набагато гірше, цей жалюгідний стан люди називають миром і благоденством і роблять це тільки тому, що не відають, у чому полягає справжнє добро, і тому, що вірять, начебто світом керує сліпа випадковість. Насправді, однак, хто уважно приглянеться до будови всесвіту і пізнає анатомію людини (її вони вивчають часто-густо на трупах страчених злочинців), а також анатомію рослин і тварин, як і дію їхніх більших і менших органів, той врешті-решт на весь голос визнає мудрість і передбачливість бога. Отже, людина повинна цілком покласти на свою віру і повсякчасно славити небесного творця. Одначе виконувати цей обов'язок завжди й у всьому може тільки той, хто глибоко вивчить і збагне творіння бога, дотримується його заповідей і в своїх учинках керується мудрими настановами, як-от: «Чого не бажаєш собі самому, не роби того іншому», або: «Що ви хочете, аби люди робили вам, робіть і ви їм». Звідси випливає таке:

якщо ми вимагаємо пошани і подяки від наших дітей і від людей за ту крихітку добра, яке ми їм робимо, то в далеко більшому боргу ми у бога, від якого все одержуємо, всім йому зобов'язані й повсюдно з ним живемо. Хвала йому повік!

В чому ви вбачаєте наступність концепції Т.Мора з концепцією Платонівської ідеальної держави?

Завдання 5.3 Як саме розуміє Е.Роттердамський «дурість» і «мудрість»? Чи погоджуєтесь Ви з Еразмом Роттердамським, що дурість могутніша від мудрості?

Розмірковуючи над соціальним становищем людини, філософ вважає, що істинна знатність полягає в активності та постійній боротьбі за моральне удосконалення. Природна обдарованість не є вирішальною в досягненні людського благополуччя і шляхетності; вирішальним мусить бути виховання й освіта (пізніше це твердження стане головною ідеєю епохи Просвітництва). З позицій індивідуалізму Еразм Роттердамський вважає, що народ – це гігантський, багатоголовий звір, змушений здебільшого звертатися до безмежної прихильності дурості. «Фортуна, – пише він, – любить людей не занадто великорозумних, але відважних, які повторюють «Будь що буде!». А мудрість робить людей боягузливими, і тому на кожному кроці бачимо мудреців, які живуть у бідності, в голоді, всюди зустрічаючи презирство і ненависть. До дурнів же пливають гроші, вони тримають у своїх руках владу і всіляко процвітають».

«Більшість людей є дурні, і кожний дуріє на свій лад». Кількість проявів дурості нескінченна. Дурість багата на колективні прояви, найбільший з них – війна, приваблива для тих, хто її не знає. Дурістю керуються всі люди, всі нації. Віра також споріднена з деякими видами дурості; з мудрістю вона несумісна. Чому дурість могутніша від мудрості? Тому, що сфера чуттєвості, пов'язана зі всім тілом людини, набагато ширша і складніша від сфери розуму, сконцентрованого тільки в голові. Могутність чуттєвості непоборна, і нема сенсу думати про моральні принципи, повністю звільнені від неї.

Завдання 5.4 Видатний гуманіст епохи Ренесансу Лоренцо Валла зазначає «Не до добродетності, але до насолоди заради неї самої потрібно прагнути як тим, хто бажає радіти в цьому житті, так і тим, хто бажає радіти в майбутньому».

Завдання 5.5 Чи відповідні Ваші уявлення про керівника баченню Н.Макіавеллі?

«...Мудрий правитель не може і не повинен залишатися вірним своїм обіцянкам, якщо це не завдає шкоди його інтересам і якщо зник привід, який спонукав його дати обіцянку. Ця порада була б хибною, якби люди чесно виконували обіцянки, але люди, будучи поганями, обіцяного не виконують, через що й тобі потрібно поводитися з ними так само. А достатній привід порушити обіцяне завжди можна відшукати. Цьому існує багато прикладів: скільки угод про мир, скільки договорів не набрало чинності або зникло даремно внаслідок того, що правителі порушували свої обіцянки, і завжди вигравав той, хто мав природу лисиці. Однак цю природу потрібно ще вміти замаскувати, потрібно бути великим брехуном і лицеміром; а люди настільки довірливі та настільки зайняті своїми буденними потребами, що той, хто обманює, завжди відшукає того, хто дозволить себе обманути...

...Правителю не обов'язково мати всі достоїнства, але необхідно удавати, що вони є. Мати ці достоїнства і обов'язково їх дотримуватися шкідливо; тоді як удавати, що вони є, – корисно. Іншими словами, перед людьми потрібно виглядати милосердним, вірним обіцянкам, милостивим, не лицемірним, благочестивим – і бути таким насправді, але в той же час зберігати внутрішню готовність виявити і протилежні якості, якщо це буде потрібно».

Завдання 5.6 Дж.Бруно зазначав: «Хто хоче пізнати найбільші таємниці природи, нехай розглядає і спостерігає мінімуми і максимуми протиріч і протилежностей. Глибока магія полягає у вмінні вивести протилежність, попередньо відшукавши току єднання». Чи можна назвати даний принцип пізнання діалектичним? Чому? Чи заперечує діалектика існування Бога взагалі (наприклад як у Геракліта)?

Контроль знань

Охарактеризуйте антропоцентричне мислення.

Визначте місце натурфілософії Відродження у становленні перетворюючого світовідношення.

Загадайте тертуліанові висловлювання на адресу філософії та науки. Чи втрачають вони актуальність в епоху Ренесансу, чому? Як змінюється бачення ролі філософії і науки в житті людини і суспільства? Як ви вважаєте, чи актуальні сьогодні ідеї громадянського гуманізму?

ТЕМА 6 ФІЛОСОФІЯ НОВОГО ЧАСУ І ПРОСВІТНИЦТВА

Класичний формат гносеологічної проблеми в Західно-європейській філософії XVII-XVIII ст. Філософія і математика як механізм розвитку науки. Принципи класичної науки і класичної філософії.

Питання для роздумів

Позначте часові межі епохи Нового часу. Відносно чого він новий? Емпіризм і раціоналізм. В чому схожі і чим різняться ці напрямки філософствування?

Які граничні погляди на природу людини містить вислів Б.Паскаля: «людина це - мислячий очерет», її сила полягає в тому, що «думкою вона обіймає Всесвіт, який просторово поглинає її як точку» .

Як ви поясните вислів Б. Спінози : «Свобода є пізнана необхідність».

Робота з цитатами.

Завдання 6.1 Прокоментуйте твердження Ф.Бекона, щодо визначення методів пізнання як: шляху мурахи – збирання фактів; шляху павука – виведення умовиводів із власної голови; шляху бджоли – якісне переструктурування знання. Чи зберігають свою актуальність окреслені підходи пізнання сьогодні?

Завдання 6.2 Наведіть приклади (згадайте конкретні ситуації) коли означені Ф.Беконом причини не дозволяють людині адекватно сприймати навколишній світ.

- недосконалість людських органів чуття (ідоли роду);
- індивідуальні особливості сприйняття (ідоли печери);
- словесна плутанина (ідоли площі);
- хибні філософські теорії (ідоли театру).

Завдання 6.3 Як ви розумієте відоме висловлювання Р.Декарта «Я мислю, значить я існую»? Порівняйте його з висловлюванням Дж.Берклі «Існувати, значить бути сприйнятим».

Завдання 6.4 На думку Р.Декарта людина, поетапно рухається до знання наступним чином: розкладає, аналізує, синтезує, структурує. Назвіть умову за якої цей шлях здобуття знань не призведе до помилок.

Завдання 6.5 Філософію Декарта характеризують як субстанційний дуалізм. Продемонструйте, де саме в її положеннях це проявляється.

Завдання 6.6 Б.Спіноза ототожнює Природу і Бога, і нарікає цю єдність субстанцією. Виходячи з цієї максими, субстанція є

безкінечною і спричиняє сама себе («causa sui»). Конкретними проявами субстанції є речі – модуси. Яке розуміння світу обґрунтовує означене поняття «субстанція»?

Завдання 6.7 Теорія пізнання Б.Спінози містить відомості про три види пізнання: чуттєве (нечітка уява), розумове (пізнаваними є лише атрибути субстанції), інтуїтивне (здатність осягнути сутність – найвище бачення речей дає можливість зрозуміти знання). Назвіть «продукти» (результати) кожного з означених рівнів знання. Як Ви розумієте вислів «розуміти знання»?

Завдання 6.8 Визначте принцип на якому вибудовує свою філософію Г.Лейбніц:

-Субстанція схильна до діяльності. Субстанція має форми. Монада є субстанціальною формою. Тобто монада не є матеріальною, не є протяжною. Її поява, як і її зникнення, пов'язані з божественним актом.

-Монада не підвладна зовнішнім впливам. Між монадами існують відносини гармонії – жодна з них не впливає на інших. Гармонію монади знаходять в Богові. Він є монадою монад, Абсолютною монадою. Він владнав все таким чином, що автономні зміни в середині однієї монади не спричиняють дисгармонію в інших монадах. Відповідність монад обумовлена Богом. В такий спосіб буття протилежностей Г.Лейбніц вміщує у загальне буття.

-Монади здатні уявляти. Ця їх якість осмислюється Г.Лейбніцем двоїсто: з одного боку, монади відрізняються одна від одної своїми уявленнями, а з іншого боку, саме можливість уявляти забезпечує всезагальність монад (внутрішні зміни являють рух множини). Таким чином за зовнішніми ознаками монади тотожні, але відрізняються внутрішніми змінами. Монада змінюється за рахунок мінливості власних уявлень (перцепцій), але при цьому залишається собою.

-«Будь – яка множина міститься в єдності» - узагальнює Г.Лейбніц.

-Монади утворюють матерію. Їх здатність в матерії Г.Лейбніц характеризує як невиразність уявлень, приголомшливий стан, що унеможлиблює розрізнення, бажання, чи діяльність. Це можна вважати визначенням матерії.

-Спіраючись на попередню тезу, Г.Лейбніц робить висновок, що усе матеріальне є таким, що уявляє, а значить і діє. Найвищим ступенем уявлення-перцепції є свідомість. Критерієм свідомості є виразність, погодність. Свідома монада відрізняється від матеріальної монади ясними уявленнями. Перцепції свідомості Г.Лейбніц називає

апперцепціями.

-Тіла є агрегати монад. Оскільки монади відрізняються своїми уявленнями, то відмінності речей містяться в них самих (знову ж, будь яка множина міститься в єдності).

Співвіднесіть принципи всезагальності і всеєдності Б.Спінози та вихідний принцип Г.Лейбніца.

Завдання 6.9 Синтезування емпіричних і раціоналістичних методів пізнання Т.Гоббсом отримало вигляд «обертання методу» – наше пізнання починається з відчуттів, які ми осмислюємо і, намагаючись поточнити отримані знання, знов наворачтаємось до відчуттів, потім осмислюємо їх також. Поясніть в якій спосіб Т.Гоббс отримує нове знання в ході застосованого синтезу.

Завдання 6.10 Т.Гоббс зазначав: «Немає жодного поняття в людському розумі, яке не було б породжене спершу, цілком або частково, в органах чуття». Декарт заперечу, говорячи, що «немає нічого в розумі, чого не було б в чуттях, окрім самого розуму». З якою позицією згодні особисто ви? Чи вважаєте ви що позиція Гоббса обгрунтовує відмову від теоретичного, а позиція Декарта – від практичного пізнання?

Завдання 6.11 З поданих відомостей про філософію Д.Локка зробіть висновок щодо особливості мисленевого синтезу, застосованого мислителем. Д.Локк не протиставляє, а пов'язує одне з одним емпіричний і раціональний методи пізнання: «...в інтелекті не має нічого, чого б не було в чуттях». Філософ помічає, що найпростіші ідеї – «simple ideas» – акумулюються в свідомості людини безпосередньо із сприйняття, в якому узагальнюються нюанси відчуття, або в рефлексивній дії у внутрішніх визначеннях свідомості. До ідей, породжених сприйняттям відносяться уявлення про світло, колір, смак й ін. Результатом рефлексії постають форма, рух і спокій. Складні ідеї (напр. віра, сумнів) постають в процесі роботи інтелекту, в порівнянні і синтезуванні деяких уявлень в нове. Інтелект Д.Локк розуміє як схоплення абстрактних відчуттів, що містяться в предметах. Істина ж виявляється у відповідності наших уявлень самому предмету.

Розмірковуючи про методи пізнання, Д.Локк створює мисленневий синтез в результаті якого з'являється поняття «свідомість». Д.Локк коментує шлях від предмету до свідомості суб'єкту наступним чином:

- одиничне є джерелом загальних уявлень;

- свідомість - це *tabula rasa* (чиста дошка);
- ідеї з'являються в свідомості через досвід;
- досвід – це форма предметності; те, що знаходиться в нашій свідомості і по відношенню до неї є предметним.

Завдання 6.12 Т.Гоббс, говорячи про природний стан, характеризував його як «війну всіх проти всіх», за якої «людина людині вовк». Дж.Локк в той же час стверджував прямо протилежне. Поясніть таку відмінність у поглядах на природний стан.

Завдання 6.13 Як Ж.-Ж. Руссо формулює головну ілюзію людського буття? «Людина народжується вільною, але навкруги геть усі в кайданах. Той, хто вважає себе володарем інших, насправді, більше є рабом ніж вони...»

Контроль знань

Які якості Д.Локк вважав вторинними: густина, протяжність, число чи колір, смак, звук?

Які якості, за Д.Локком, є первинними: смак, звук, колір чи форма, простір, рух, спокій?

Виберіть правильну відповідь. Назвіть основні форми логічного пізнання: висновок, математизація, судження, спостереження, поняття.

Виберіть правильну відповідь. Назвіть основні форми чуттєвого пізнання: поняття, відчуття, сприйняття, судження.

Загадайте тертуліанові висловлювання на адресу філософії та науки. Чи втрачають вони актуальність в епоху Нового часу, чому? Як змінюється бачення ролі філософії і науки в житті людини і суспільства?

ТЕМА 7 НІМЕЦЬКА ФІЛОСОФІЯ ДРУГОЇ ПОЛ. XVIII – ПЕРШОЇ ПОЛ. XIX СТ.

Німецька класична філософія як фінальний проект європейського класичного філософствування. Наступність в філософських системах І.Канта, Й.Фіхте, Ф.Шеллінга, Г.Гегеля.

Питання для роздумів

Чому німецька філософія другої половини XVIII - першої половини XIX ст. отримала визначення класичної?

Спробуйте визначити наступність філософських систем І.Канта, Й.Фіхте, Ф.Шеллінга, Г.Гегеля.

Охарактеризуйте пункти протиставлення систем І.Канта і Й.Фіхте; Й.Фіхте і Ф.Шеллінга; І.Канта і Г.Гегеля.

Використавши прийом поєднання і діалектичний підхід, вийдіть за межі протирічних висловлювань шляхом мисленевого синтезу: «Діяльність людини підпорядкована моральним мотивам» і «Прагматичні мотиви є підставою людської діяльності».

Складіть власні антиномії. Синтезуйте кожну з них в нове знання.

Проаналізуйте ключові проблеми західноєвропейського класичного філософствування.

Робота з цитатами.

Завдання 7.1 Три праці І.Канта мають назви «Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму» і «Критика можливості судження». Перша розкриває його гносеологічні пошуки, друга етичні, третя естетичні. Поясніть, чому вони так названі.

Завдання 7.2

Визначте принцип мисленевого синтезу, який здійснює І.Кант осмислюючи природу людини і відзначаючи притаманну їй нерівновагу, постійне метушіння між моральними і прагматичними мотивами: «...жити так, якщо б існували Бог і свобода».

Завдання 7.3 Чи отримаємо однаковий ефект від реалізації старокитайської настанови, що людина має пізнати природу і влаштувати суспільне життя за її принципами, і категоричного імперативу І.Канта: «вчиняй так, щоб максима (принцип, мотив) твого вчинку могла стати законом світу»?

Завдання 7.4 У праці «Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до Батьківщини» Й.Фіхте ставить перед собою запитання: «... що таке любов до батьківщини чи, правильніше було б сказати, що таке любов окремої людини до своєї нації...»? Чи те саме - любов до батьківщини і любов окремої людини до своєї нації?

Завдання 7.5 Й.Фіхте визначає народ як «...сукупність людей, які живуть разом у суспільстві й ненастанно відтворюють себе природно й духовно, а вся ця сукупність улягає особливому законіві розвитку божистого в ній. Сполучним елементом у цьому особливому законі є те, що у вічному світі, а саме тому і в минулому, ця маса з'єднується в природну, виповнену собою цілість».

Які ще ідеї філософа ґрунтуються на темі цілісності?

Завдання 7.6 Визначте провідний принцип гегелівської діалектики з наведеного *ноогенетичного закону* Гегеля: людина у

своєму індивідуальному духовному розвитку відтворює в стиснутому вигляді загальний духовний розвиток людства. «...Окремий індивід є недосконалий дух... Індивід, субстанція якого – дух вищий, пробігає це минуле... як форми, вже залишені духом, як етапи шляху, вже розробленого і вирівняного; таким чином, щодо пізнання ми бачимо, як те, що в ранні епохи обіймало зрілий дух мужів, зведено до пізнань, вправ і навіть ігор хлоп'ячого віку...»

Завдання 7.7 Відомим є висловлювання Г.В.Ф.Гегеля: «Держава є хода Бога в світі». Як ви її розумієте? Чи репрезентує дана теза його систему абсолютного іdealізму?

Завдання 7.8 Остаточо пориваючи з гегельянством, Л.Фейєрбах писав, що до тепер людина розглядалась таким чином: «Я – абстрактна, лише мисляча істота; тіло не має відношення до моєї сутності». Що ж стосується нової філософії: «Я справжня чуттєва істота; тіло входить до моєї сутності в повноті свого складу і є моє я, становить мою сутність». У центрі його системи стоїть людина – єдиний, універсальний, найвищий предмет філософії. Поясніть, чи антропологічний матеріалізм Л.Фейєрбаха різниться від антропоцентризму та гуманізму епохи Ренесансу, чи є просто поверненням до нього.

Контроль знань

Що є більш корисним для розвитку знання – еkleктика, метафізика, діалектика, софістика?

Що таке агностицизм – процес мислення, істина, судження, заперечення, можливості пізнання?

Назвіть центральну категорію у теорії діалектики: пізнання, розвиток, буття, логіка.

Як розвивалася історія людей на думку Г.Гегеля?

Г.Гегель вважав, що в основі реальності лежить: божество; абсолютна ідея; ідентичність; несвідоме.

ТЕМА 8 ФІЛОСОФСЬКІ КОЛІЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ-ХХСТ.

Західно-європейська філософія: некласичні виміри гносеологічних досліджень. Ірраціоналізм другої половини ХІХ – першої половини ХХст. Філософія життя, феноменологія, структуралізм: акцентуація ролі чуттєво-досвідного пізнання. Некласична наука і філософія позитивізму. Постмодерні

виміри гносеологічних досліджень. Методологічні можливості постструктуралізму і постпозитивізму. Епістема.

Питання для роздумів

В чому полягає різниця між термінами: «німецька класична філософія» і «німецька філософія XVIII-XIXст.»?

В чому полягає спорідненість і контраст класичної і некласичної парадигм філософствання?

Назвіть предмет класичного філософствання, якщо некласичне фокусується на дослідженні способу фіксації об'єктів дійсності у людській свідомості?

Чим пояснити еkleктичність некласичного філософствання?

Яку невирішену проблему класичного філософствання намагаються розв'язати позитивна філософія, марксизм і некласична філософія?

Які принципи відкривають три закони діалектики, а саме:

- закон єдності і боротьби протилежностей (розвиток об'єктивного світу і пізнання відбувається шляхом подвоєння на протилежності; вирішення протиріччя приводить до переходу системи в нову якість.

- закон заперечення заперечення (нове завжди заперечує старе).

- закон взаємопереходу кількісних та якісних змін (накопичення кількісних змін веде до якісних перемін).

В чому полягає сенс ділеми Е.Фромма: «Свобода від, або свобода для».

Охарактеризуйте постмодерну філософію щодо модерної.

Робота з цитатами.

Завдання 8.1 Яку глобальну зміну соціального світу в сер. XIXст. засвідчує Ф.Ніцше? «...Колись хула Богові була найбільшою хулою, але Бог помер, а з ним померли й богохульники. Тепер найжахливіший злочин – хулити світ і шанувати утробу незбагненого більше, ніж сенс світу».

Завдання 8.2 Як співвіднести з мораллю заклик Ф.Ніцше? «О, брати мої, хіба я жорстокий? Проте я кажу: що падає, те слід і штовхнути!»

Завдання 8.3 Чи змінює людину розуміння власної приреченості? «...Людина – це линва, напнута між звіром і надлюдиною, – линва над прірвою....Я люблю тих, котрі живуть не інакше, як приречені на загибель: адже вони ступають по линві.»

Завдання 8.4 Про яку безпритульність новоевропейської людини пише М.Хайдеггер? «Безпритульність стає долею світу. Тож треба мислити цю подію буттєво-історично. Те, що Маркс у суттєвому й значущому смислі розпізнав слідом за Гегелем як відчуження людини, тягнеться своїм корінням до безпритульності новоевропейської людини...»

Завдання 8.5 Доведіть, що наведене висловлювання ілюструє некласичне мислення. «Константами є не елементи, а їх відношення».

Завдання 8.6 Згадуючи Кантове «річ для мене» і «річ в собі», В.Ленін стверджує: «Абсолютно ніякої принципової різниці між річчю в собі і явищем немає і бути не може.» А як гадаєте Ви, чи існує непринципова різниця між «між річчю в собі і явищем»?

Завдання 8.7 Ж.-П.Сартр пише: «...людина спочатку існує, зустрічається, з'являється в світі і лише згодом визначається.» Що у філософа означає «існування передує сутності»?

Завдання 8.8 В чому Ж.-П.Сартр вбачає свободу людини? ...Якщо існування дійсно передує сутності, то людина відповідає за те чим вона є...»

Завдання 8.9 Яким чином єдність і рівність всіх людей пов'язана з єдністю ноосфери? «Питання про планову, єдину діяльність щодо опанування природи і правильного розподілення багатств, необхідних для створення єдності і рівності всіх людей, єдності ноосфери, постало на порядку денному».

Завдання 8.10 Чому М.Хайдеггер тісно пов'яже науково-технічний прогрес і тоталітарну державу? «...Сучасна наука і тоталітарна держава, будучі неминучими наслідками сутності технічного, разом з тим складають його почет (супроводжують – авт.)»

Завдання 8.11 Визначте предмет філософствувань М.Мамардашвілі. «...Будь-який момент життя переплетений із смертю. Для кожного живого стану є мертвий дубль. Якщо ми говоримо про відчуття, які з нами не траплялися, то це неправда. Ми вимовляємо одні й ті самі слова, але істинними вони будуть тоді, коли за ними стоїть внутрішній акт – розуміння того, що з нами відбувається. Найбільша трагедія людини – не розуміти, що з тобою відбувається. Тож внутрішнє розрізнення неправди й істини варте самого життя».

Контроль знань

Наведіть ідеї на яких ґрунтується теорія відчуження К.Маркса.

Оберіть з переліку взаємозалежні частини марксизму: діалектика, політична економія, науковий комунізм, історія, філософія.

Що визначається марксистами як об'єктивна реальність, яка дана нам у відчуттях?

Яка відмінність найістотніше відрізняє діалектику Г.Гегеля від діалектики К.Маркса: логіка, гносеологія, матеріалізм?

Хто є автором теорії надлюдини як суб'єкта нової моралі: А.Шопенгауер, Е. Мах, Ф.Ніцше, З.Фрейд.

З яких елементів складається структура свідомості за Фрейдом: Я і Ти; Я, Ми, Вони; Я, Воно, Над-я.

Вилучить зайве. Елементами людського пізнання, згідно з ірраціоналізмом, є:

а) людський розсудок; б) воля; в) інтуїція; г) фантазія.

Наведіть протилежні поняттям: існування, постмодернізм, буття.

ТЕМА 9 УКРАЇНЬСЬКА ФІЛОСОФІЯ

Пізнавальні можливості української філософії. Старослов'янський міф про створення світу і кордоцентризм української філософії. Специфічні риси української філософії. Українська філософія в радянський період. Сучасна українська філософія.

Питання для роздумів

Назвіть характерні риси української філософії.

В яких рисах української і російської філософії виявляється слов'янська ментальність?

Які відповіді має українська філософія на запитання: «віра чи розум?»

В чому полягає протирічність терміну «радянська філософія»?

Охарактеризуйте перспективи розвитку сучасної української філософії.

Робота з цитатами.

Завдання 9.1 Які світоглядні принципи стародавніх слов'ян знаходимо в уривку з міфу про створення світу?

«...В начале времен мир пребывал во тьме. Но Всевышний явил Золотое Яйцо, в котором был заключен Род - Родитель всего сущего. Род родил Любовь – Ладу-матушку и, силою Любви разрушив свою темницу, породил Вселенную – бесчисленное множество звездных

миров, а также наш земной мир. Так Род породил все, что мы видим вокруг, – все, что при Роде, – все, что мы зовем Природой. Род отделил мир видимый, явленный, то есть – Явь, от мира невидимого, духовного – от Нави. Род отделил Правду от Кривды».

Завдання 9.2 Тисячу років тому мовив В.Мономах своє слово. «... Первое, Бога дѣля и душа своя, страх имѣйте божий в сердци своемъ и милостыню творя неоскудну, то бо есть начатокъ всякому добру»; «Паче всего гордости не имѣйте в сердци и въ умъ, но рцѣм: смертны есмы, днесъ живи, а завтра в гробъ...» Чи залишається воно мудрим і сьогодні?

Завдання 9.3 Про яку двоїстість йдеться у Г.Сковороди:

«... не пустая древняя оная притча: «Глуп, кто двое нащитать не умѣт». Видѣтъ кошельок – не знать, что в кошелькѣ, – сіе есть, видящи, не видѣтъ. Видно, нужно вездѣ видѣтъ двое» («БЕСѢДА, НАРЕЧЕННАЯ ДВОЕ, О ТОМ, ЧТО БЛАЖЕННЫМ БЫТЬ ЛЕГКО»).

Завдання 9.4 Про які два різні ступені розуміння йдеться у Г.Сковороди:

Фарра. Протолкуй мнѣ, Наеман, что значит сѣрин? Я слышал что сѣрен значит пустынную птицу.

Наеман. Когда не разумѣеш, что есть сѣрин, ниже уразумѣеш, что ли есть пустынная птица. Иное разумѣтъ имя, а иное дѣло разумѣтъ то, что именем означается. Разумѣеш имя сіе или скажу: звон сей –Христос. Но, дай бог, чтоб ты знал, что сіе имя значит! («БЕСѢДА, НАРЕЧЕННАЯ ДВОЕ, О ТОМ, ЧТО БЛАЖЕННЫМ БЫТЬ ЛЕГКО»).

Завдання 9.5 Охарактеризуйте символи, які обирає Г.Сковорода для позначення двох світів:

Афанасій. Ах! Бѣдненькіи мы с нашим міром. Мір наш, вѣк наш и человек наш есть то тѣнь одна. Но почему мір наш есть тѣнію?

Лонгин. ... Он непрестанно премѣняется. То раждается, то ищезает, то убывает, то уклоняется. Не многія ли тысящи тѣней ея в яблонѣ? Так тысяща наших лѣт в едином днѣ господнем сокрываються. Мір господень и день господень есть то древо жизни. А наш дряхлый, тѣнный и тлѣнный мір есть то древо смерти. Оно глумудрым сердцам видится добром - по естеству же своему есть лукавое... Мір наш есть риза, а господень - тѣло. Небо наше есть тѣнь, а господне – твердь. Земля наша – ад, смерть, а господня – рай, воскресеніе. Вѣк наш есть то лжа, мечта, суета, пара, ничто же, а истина господня пребывает вовѣки. Вѣк наш есть то различіе и

разноформіє тѣни, сѣченіє пѣска, увяденіє цвѣта. Вѣкъ же господень есть единство, тождество, адамант. День наш есть то же, что вечер, нош, луна. День господень есть то вѣчное утро, свѣтъ неприступный, незаходимое солнце. «Господь близ». «Прійдет же день господень, яко тать в ноши, в онъ же небеса убо со шумом мимо пойдут, стихіи же, сожигаемы, разорятся». («ДІАЛОГ, ИЛИ РАЗГЛАГОЛ О ДРЕВНЕМ МІРѢ»).

Завдання 9.6 М.К. Реріх свято вірив, що мистецтво здатне підняти людину на новий щабель буття. Чи існують інші шляхи до цієї мети?

«...Мистецтво об'єднає людство. Мистецтво єдине і неподільне. Мистецтво має багато гілля, але його коріння - єдине. Кожний відчуває Істину Краси. Для усіх має бути відкрита брама священного джерела. Світло мистецтва осяє нечисленні серця новою любов'ю. Спочатку безсвідомим прийде це почуття, але потім воно очистить усю людську свідомість. Скільки молодих сердець шукає прекрасного та істинного. Дайте їм це. Віддайте мистецтво народу, кому воно належить».

Завдання 9.7 Філософські погляди В.Винниченка відображають шлях здобуття щастя на підставі синтезу протилежностей: власність на землю і фабрики – трудовим колективам, єднання з природою, «живи тільки з власної праці», «не пануй і не підлягай пануванню», «будь просто часткою природи». Як розуміти його вислів: «планеті не потрібні найманці».

Контроль знань

Назвіть світочей суспільної думки Київської Русі.

Назвіть світочей філософської думки XIV - XVIIст.

В чому сенс «теорії двох істин» й ідеї «природного права» О.Кононовича-Горбацького (XVIIст.)?

Назвіть характерні риси української філософії XVIII - XXст.

Що є основою неповторності людини, за П.Юркевичем: розум чи серце?

Хто є автором теорії «трьох світів і двох натур»: Я.П. Козельский, П.Юркевич, Г.Сковорода, М. Когляревський?

Світ символів за Г.Сковородою: це Біблія чи логіка?

Назвіть імена мислителів, які переймалися питанням державної розбудови України.

Назвіть українських письменників, творчість яких збагатила українську філософію.

Список використаних першоджерел

1. Хамар У.В., Кондзьолка В.В. Світ філософії: Практикум з історії філософії для студентів ВНЗ. – Львів: Ініціатива, 2008. – 474 с. – С. 237-240.
2. Компанелла Т. Утопия.пер з лат [Електронний ресурс]. Вступне слово Й. Кобова та Ю. Цимбалюка. Київ: Дніпро 1988. - 207с. – Режим доступу: <http://thales2002.narod.ru/sunprym.html>
3. Роттердамський Еразм. Похвала Глупоті. – К.,1993.
4. Макиавелли Н. Государь. - М., 1999. - С. 82-83
5. Кант И. Критика чистого разума (гл. Трансцендентальная эстетика и апперцепция) // Соч.: В 8 т. Т. 3. - М.: Чоро, 1994. – С. 62-64, 126-131.
6. Фіхте Й. Що таке народ у вищому розумінні цього слова і що таке любов до батьківщини/ пер. з нім. Є.Поповича // Націоналізм: Антологія / Упорядники: О.Проценко, В.Лісовий. – Київ.: Смолоскип, 2000. – С.46-56.
7. Гегель Г.В.Ф. Сочинения. – М., 1959. – Т.4. – С. 14-15.
8. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. К.: Основи., 2003.
9. Леві-Строс К. первісне мислення. – К.:УЦДК, 2000.
10. Ленин В.И. материализм и эмпириокритицизм//полн. собр. соч. Т.18. - С.102
11. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм//Сумерки богов. М.,1989. – С.232.
12. Вернадский В.И. Научная мысль как планетарное явление//Философские мысли натуралиста. М. 1988. - С.150.
13. Хайдеггер М. Доклад о Р.М.Рильке. 1946//Человек в мире. М.,1990. - С.41.
14. Древняя русская литература: Хрестоматия: Уч. пособ. / Сост. Н.И.Прокофьев. – 2-е изд. доп. – М.: Просвещение 1988. – 429с. - С.52.
15. Беликов П.Ф., Князева В.П. Рерих. – М.: Молодая гвардия, 1972. - 256с. - С.150.
16. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты. М., 1969. - С.152.
17. Мілінда-Паньхо //Голоси стародавньої Індії: Антологія давньоіндійської літератури.- Київ: Дніпро, 2004. - 281-282.
18. Читанка з історії філософії. У 6 кн. / Під ред. Г.І.Волинки. – К.: Фірма «Дніпро», 1992. – Кн.1 Філософія Стародавнього світу / під ред. Г.І.Волинки. – 207с.